

ІНФОРМАЦІЯ про стан охорони праці та захист прав працюючих у цій сфері

В умовах економічної кризи, викликаній, зокрема, й світовою пандемією COVID-19, в Україні склалася **надзвичайна ситуація з безпекою та умовами праці, охороною здоров'я працівників** на більшості підприємств, особливо середнього і малого бізнесу.

За останні роки кількість працюючих в умовах, що не відповідають встановленим нормам з охорони праці, зросла до **30% від загальної чисельності працівників та складає майже 3 млн людей.**

У середньому в шкідливих та небезпечних умовах праці на сьогодні працює **майже кожен третій робітник.**

Більш ніж 70% підприємств України не відповідають вимогам норм безпеки, гігієни праці та санітарних правил, зокрема щодо функціонування на них систем опалення, вентиляції, освітлення та роботи санітарно-побутових приміщень тощо.

Головним показником стану охорони праці на підприємствах України є рівень виробничого травматизму.

Відповідно до аналізу стану виробничого травматизму в Україні, проведеного Державною службою України з питань праці, за 2020 рік **кількість нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом**, порівняно з 2019 роком, збільшилась на **58%**, або на 2245 нещасних випадків (на підприємствах України у 2020 році травмовано 6121 особу, у 2019 році – 3876 осіб), а **кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних з виробництвом**, збільшилась на **55%**, або на 231 нещасний випадок (на підприємствах України у 2020 році смертельно травмовано 653 особи, у 2019 році – 422 особи).

Аналіз причин нещасних випадків зі смертельним наслідком у 2020 році свідчить, що найбільша їх кількість сталась з організаційних причин – 318 працівників, або 49% від усієї кількості загиблих внаслідок нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних з виробництвом. Через психофізіологічні причини загинули 296 працівників, або 45%. З технічних причин загинули 39 працівників, або 6%.

Серед подій, що призвели до настання нещасних випадків зі смертельним наслідком у 2020 році, переважають: погіршення стану здоров'я (288 осіб, або 44% від загальної кількості загиблих внаслідок нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних із виробництвом); дорожньо-транспортні пригоди та наїзди транспортного засобу; падіння, обрушення, обвалення предметів, матеріалів, породи, ґрунту тощо; падіння потерпілого; ураження електричним струмом; дія предметів та деталей, що рухаються, розлітаються, обертаються; дія шкідливих і токсичних речовин; навмисне вбивство; утоплення; вибух; пожежа.

Найбільше зростання виробничого травматизму спостерігається у соціально-культурній сфері. Так, протягом 2020 року в зазначеній галузі сталися 3493 нещасні випадки та гострі професійні захворювання, пов'язані з

виробництвом (проти 924 у 2019 році), кількість смертельних нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, склала у 2020 році 323 (проти 63 у 2019-му).

Такий ріст травматизму викликаний насамперед пандемією COVID-19 та значною кількістю працівників закладів охорони здоров'я, які інфікувалися гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, під час виконання трудових обов'язків.

Станом на 31.12.2020 до Держпраці надійшли 35040 повідомлень про випадки інфікування медичних працівників гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, з яких 411 повідомлень про випадки смерті.

Завершено розслідування 9159 випадків, з них у 2558 випадках встановлено зв'язок захворювання з виробництвом, у 6601 випадку не встановлено зв'язку захворювання з виробництвом.

Завершено розслідування 213 випадків смерті медичних та інших працівників закладів охорони здоров'я внаслідок інфікування COVID-19, за результатами яких у 65 випадках встановлено зв'язок смерті з умовами праці, у 148 випадках відповідного зв'язку не встановлено.

На жаль, роботу більшості комісій з розслідування гострих професійних захворювань внаслідок інфікування COVID-19 було продовжено у зв'язку з несвоєчасним наданням лабораторними центрами Міністерства охорони здоров'я України результатів епідеміологічних розслідувань та висновків лікаря профпатолога.

Такі затримки у проведенні розслідувань мають вкрай негативні наслідки, оскільки потерпілі не одержують гарантовані їм державою відшкодування шкоди від Фонду соціального страхування України, належної своєчасної медичної допомоги на відновлення їх здоров'я.

Необхідно зазначити, що за наполяганням профспілок, постановою Кабінету Міністрів України № 1 від 05.01.2021 «Деякі питання розслідування випадків смерті окремих категорій медичних працівників» внесено зміни до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337, в частині спрощення процедури розслідування випадків смерті медичних працівників внаслідок інфікування коронавірусною хворобою.

Ріст кількості нещасних випадків у 2020 році також спостерігався на підприємствах енергетики, транспорту, зв'язку та газової промисловості.

До територіальних органів Держпраці надійшло 2333 повідомлення про випадки хронічних професійних захворювань у працівників. За результатами проведених розслідувань складено 2098 актів розслідування за формою П-4.

На жаль, офіційна статистика, облік кількості нещасних випадків на виробництві, що здійснюють Держпраці та Фонд соціального страхування, не відображають фактичного стану безпеки праці та рівня травматизму в Україні. Значну частку нещасних випадків на виробництві приховують від розслідування та обліку, реєструються в основному нещасні випадки з тяжкими та смертельними наслідками, які вже не можна приховати. І навіть з кількості цих зареєстрованих випадків під час розслідування майже 40% випадків не визнаються комісіями

пов'язаними з виробництвом, що позбавляє працівників права на належні їм страхові виплати та відновлення здоров'я.

Фактичний рівень виробничого травматизму та умови праці в Україні залишаються значно гіршими, ніж у країнах Європейського Союзу, а за рівнем смертності на виробництві Україна випереджає всі країни ЄС.

Значну роль у захисті прав працівників у сфері охорони праці відіграють профспілки. Керуючись нормами Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та Закону України «Про охорону праці», технічні інспектори праці та представники профспілок з питань охорони праці територіальних профоб'єднань та всеукраїнських профспілок протягом 2020 року здійснювали ефективний та дієвий громадський контроль за дотриманням на підприємствах, в установах та організаціях законодавства про охорону праці, а також брали активну участь у роботі комісій (спеціальних комісій) з розслідування нещасних випадків та професійних захворювань.

З метою упередження порушення прав працівників на безпечні та здорові умови праці представниками територіальних профоб'єднань та всеукраїнських профспілок за 2020 рік проведено близько **6500** обстежень (перевірок) підприємств, організацій або їх окремих підрозділів щодо дотримання роботодавцями законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці та належного захисту життя і здоров'я працівників.

Під час проведених перевірок технічними інспекторами праці та представниками з питань охорони праці профспілок виявлено **28600** порушень вимог законодавства України з питань охорони праці, з яких усунуто **26200**, що складає **92%**.

За проведеними в ЄС дослідженнями, 7–8 виявлених та усунутих порушень з охорони праці зберігають ОДНЕ життя людини праці.

Протягом 2020 року на вимогу представників профспілок, з метою усунення загрози для життя та здоров'я працюючих, було призупинено на необхідний для усунення цих загроз час роботи майже **800** машин, механізмів, устаткування, виробничих ділянок, цехів тощо.

Важливим завданням представника профспілки з охорони праці є участь у розслідуванні нещасних випадків та професійних захворювань працівників, головною метою якого є захист прав потерпілого, недопущення безпідставного звинувачення працівника у настанні нещасного випадку та забезпечення соціального захисту потерпілого або членів його родини.

Так, протягом 2020 року представники територіальних профоб'єднань та всеукраїнських профспілок взяли участь у розслідуванні близько 4,5 тис. нещасних випадків, гострих професійних захворювань, та участь у комісіях з розслідування більш ніж 2 тис. випадків професійних захворювань працівників, що сталися з членами профспілок. З них, за результатами роботи комісій з розслідування та позиції представників профспілок, визнано пов'язаними з виробництвом близько 70%. Це, в свою чергу, дає право потерпілому та членам його родини на отримання медичних послуг та відновлення його здоров'я, а також страхових виплат за рахунок Фонду соціального страхування України.

Також завдяки активній позиції профспілок у більшості випадків позитивно вирішуються питання щодо зняття безпідставних звинувачень потерпілих у

настанні нещасних випадків, що усуває загрози позбавлення їх права на отримання страхових виплат або зниження їх розміру, допомагає виявити докорінні причини нещасних випадків та усунути небезпеки настання таких випадків у подальшому.

Щорічно технічні інспектори праці та інші представники профспілок з охорони праці розглядають близько 10 тис. звернень від членів профспілок щодо безпеки та умов праці, порушення порядку проведення розслідування нещасних випадків та профзахворювань. На вимогу відповідних профспілкових організацій та їх об'єднань майже 90% питань, що порушуються у вказаних зверненнях, вирішуються на користь працівників.

За даними звітів про роботу членських організацій ФПУ у сфері охорони праці за 2020 рік, загальна чисельність безпосередньо технічних інспекторів праці профспілок склала 170 осіб (зменшення в порівнянні з 2019 роком на 5 осіб), в тому числі:

21 технічний інспектор праці у штаті територіальних профоб'єднань (з мінімально необхідних 25),

53 технічні інспектори праці у штаті центральних апаратів всеукраїнських (галузевих) профспілок;

92 технічні інспектори праці у штатах територіальних організацій всеукраїнських (галузевих) профспілок (обласного, районного та місцевого рівнів);

4 технічні інспектори праці у штаті апарату ФПУ.

Разом з цим, за даними звітів за 2020 рік, тільки у 10 із 45 всеукраїнських (галузевих) профспілок (з тих, хто надав звіти) існують за штатними розписами і фактично працюють технічні інспектори праці, а саме:

- Профспілці працівників атомної енергетики та промисловості України,
- Профспілці працівників вугільної промисловості України,
- Профспілці працівників енергетики та електротехнічної промисловості України,
- Профспілці працівників житлово-комунального господарства, місцевої промисловості, побутового обслуговування населення України,
- Профспілці працівників лісового господарства України,
- Профспілці трудящих металургійної і гірничодобувної промисловості України,
- Профспілці робітників морського транспорту України,
- Профспілці працівників нафтової і газової промисловості України,
- Профспілці працівників споживчої кооперації України,
- Всеукраїнській профспілці «Футбол України».

Така чисельність технічних інспекторів праці на сьогодні складає **тільки 23% від необхідного мінімального забезпечення її кадрового складу** для всіх 45 всеукраїнських (галузевих) профспілок – членських організацій ФПУ.

Разом з цим, у штаті центральних апаратів всеукраїнських (галузевих) профспілок, де відсутні технічні інспектори праці, обрано та виконують повноваження 17 осіб – представників профспілок з питань охорони праці за сумісництвом, але, на жаль, у вільний час від основної роботи за своєю основною посадою.

На рівні обласних, міських і районних організацій галузевих профспілок громадський контроль здійснюють близько 2 тис. представників профспілок.

На виробничому рівні громадський контроль за законодавством про охорону праці та соціальних захист потерпілих на виробництві здійснюють майже 36 тис. представників профспілок з питань охорони праці.

На сьогодні відсутні посади технічних інспекторів праці у 4 територіальних профоб'єднаннях: Київській обласній раді профспілок, Федерації профспілок Кіровоградської області, Полтавській та Чернівецькій обласних радах профспілок. Однак, у цих профоб'єднаннях призначено представників з питань охорони праці, які здійснюють відповідні повноваження, поєднуючи їх виконання з основною роботою.

Частина технічних інспекторів праці переведені і працюють на 0,5 ставки (територіальних профоб'єднань Закарпатської, Одеської, Черкаської, Чернігівської, Рівненської, Тернопільської областей, профспілок працівників лісових господарств, ЖКГ, авіабудівників та ін.), а в деяких випадках взагалі на громадських засадах (територіальних профоб'єднань Київської, Кіровоградської областей та ін.).

У деяких членських організаціях повноваження технічних інспекторів праці додали до повноважень правових інспекторів праці, заступників голів, керівників структурних підрозділів та інших працівників, які не обізнані в цих питаннях, не мають необхідної освіти, навчання та практичних навичок, що є неприпустимим згідно законодавства про охорону праці, а також знижує ефективність та якість надання спілчанам необхідної допомоги із захисту їх прав у сфері охорони праці.

Така ситуація не сприяє виконанню профспілками своїх статутних зобов'язань, однієї з найбільш важливих правозахисних функцій – захисту життя та здоров'я працівників, їх конституційних прав на безпечні і здорові умови праці, а також здійсненню громадського контролю у цій сфері шляхом перевірок, виявлення порушень, усунення небезпек і упередження аварій і травмування працівників, а також захисту прав членів профспілок, які постраждали внаслідок нещасних випадків на виробництві і профзахворювань, та сімей загиблих працівників.

Узагальнені звіти про результати роботи технічних інспекторів праці та інших представників профспілок з питань охорони праці за 2020 рік до ФПУ надали лише **48** всеукраїнських (галузевих) профспілок та територіальних профоб'єднань із **70**, що входять до ФПУ, а саме: 23 із 25 територіальних профоб'єднань та 25 із 45 всеукраїнських профспілок, що становить лише 57%. Тому узагальнені дані про роботу всіх членських організацій ФПУ щодо здійснення захисних повноважень у сфері охорони праці є неповними, що недостатньою мірою відображає фактичний стан роботи профспілок у цій сфері.

Не надали звіти за формою № ПІ-2 за 2020 рік:

– 2 територіальні профоб'єднання:

Херсонська обласна міжгалузева рада профспілок,
Федерація профспілок Луганської області.

– 20 всеукраїнських (галузевих) профспілок:

Профспілка працівників автомобільного транспорту та шляхового господарства України,

Всеукраїнська професійна спілка працівників банківських і фінансових установ,
 Профспілка працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів України,
 Профспілка працівників газових господарств України,
 Профспілка працівників культури України,
 Профспілка працівників лісових галузей України,
 Профспілка працівників машинобудування та металообробки України,
 Профспілка працівників охорони здоров'я України,
 Всеукраїнська профспілка адвокатів України,
 Профспілка працівників Пенсійного фонду України,
 Профспілка працівників інноваційних і малих підприємств України,
 Профспілка працівників радіоелектроніки та машинобудування України,
 Профспілка працівників рибного господарства України,
 Українська профспілка працівників річкового транспорту,
 Профспілка працівників суднобудування України,
 Професійна спілка таксистів України,
 Профспілка працівників текстильної та легкої промисловості України,
 Всеукраїнська профспілка працівників і підприємців торгівлі, громадського харчування та послуг,
 Всеукраїнська незалежна профспілка працівників транспорту,
 Українська федерація профспілкових організацій – профспілка працівників підприємств з іноземними інвестиціями, господарських товариств, організацій та установ.

Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на активну діяльність технічних інспекторів праці та інших представників профспілок з питань охорони праці, їх зусиль вкрай недостатньо для того, щоб суттєво впливати на ситуацію з охороною праці. Масштаби порушень законодавства, прав працівників і профспілок у цій сфері з кожним роком зростають, а особливо шалених обертів набули поточного року.

У таких умовах профспілкам України слід згуртуватися і вжити заходів щодо посилення кадрового складу технічної інспекції праці та інших представників профспілок з питань охорони праці, докласти зусиль з активізації своїх можливостей, контролювати негативні процеси у сфері праці й ефективно впливати на їх перебіг.

Попри економічну кризу, викликану, зокрема, й світовою пандемією COVID-19, зменшення обсягу промислового виробництва, скорочення чисельності профспілкових об'єднань, протиправні дії Уряду в рамках дерегуляційних заходів, начебто з метою зниження тиску на бізнес, лібералізацію трудового законодавства, зниження соціального захисту працівників, наступ на трудові права та права профспілок, профспілки не повинні допустити подальшого поглиблення негативної тенденції щодо скорочення штату технічних інспекторів праці у профспілкових організаціях, у тому числі на місцевому рівні.

2021 рік є ключовим роком для сфери охорони праці.

Відповідно до **Національної стратегії у сфері прав людини**, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, однією із

стратегічних цілей є функціонування ефективних механізмів для реалізації та захисту права кожного в Україні на працю, достатній життєвий рівень та належний соціальний захист. Завданнями, спрямованими на досягнення зазначеної цілі, зокрема, є забезпечення ефективної реалізації права працівників на безпечні та здорові умови праці й удосконалення законодавства України у сфері охорони праці і здоров'я працівників.

Планом законодавчої роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженим Постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX, **Планом заходів щодо реалізації Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні**, затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 989-р, **Планом пріоритетних дій Уряду на 2021 рік**, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 276-р, передбачено розробку та ухвалення Закону України «Про безпеку праці та здоров'я працівників» (нова редакція Закону України «Про охорону праці»), метою якого є вдосконалення законодавства у цій сфері, визначення нових правових, організаційних, економічних та соціальних засад безпеки праці та здоров'я працівників в Україні, регулювання соціально-трудових відносин, запровадження національної системи запобігання виробничим ризикам.

Представників СПО об'єднань профспілок та ФПУ включено до складу робочої групи з опрацювання законопроекту «Про безпеку праці та здоров'я працівників», розробленого Мінкономіки.

Профспілкова сторона категорично не погодила законопроект у редакції Мінкономіки як такий, що порушує конституційні права працюючих, суттєво обмежує і знижує їх соціальний захист, скасовує права працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, на захист їх здоров'я, пільги і компенсації, а також скасовує права профспілок на здійснення громадського контролю у цій сфері та на належний захист працюючих. Відповідні висновки, пропозиції та зауваження профспілкової сторони направлено до Мінкономіки. Наразі робота над законопроектом триває, зокрема в робочій групі, що створена СПО об'єднань профспілок.

Також профспілки наполягають на ратифікації таких конвенцій Міжнародної організації праці, як: № 121 від 1964 року про допомогу у випадках виробничого травматизму; № 152 від 1979 року про техніку безпеки та гігієну праці на портових роботах; № 167 від 1988 року про безпеку та гігієну праці у будівництві; № 187 від 2006 року про основи, які сприяють безпеці та гігієні праці, що відображено у **пункті 3.14 Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019–2021 роки**.

До слова, станом на 31.12.2020 в Україні вже ратифіковано 71 конвенцію МОП, зокрема 8 фундаментальних конвенцій, 4 пріоритетні конвенції та 59 із 177 технічних конвенцій.